

Verzetsmensen aan het woord

Vertegenwoordigers van de vereniging Friesland 1940-1945 hebben na de oorlog gesproken met personen die actief verzet hebben gepleegd tegen de Duitse bezetter. Deze gesprekken zijn vastgelegd en vormen een belangrijke bron voor de kennis over de betrokkenen en hun daden. Een van de verslagen is ongedateerd en heeft als titel: 'Verslag van Hemelum[er] Oldephaert en Noordwolde' (Tresoar 350 nr. 1381). De geïnterviewde personen zijn aannemer Theunis de Vries en manufacturier Anne Osinga, beiden te Koudum, zeilmaker Auke de Groot te Staveren en H. Kuipers te Oudega (DFM), hulpmonteur bij het Provinciaal Elektriciteitsbedrijf.

De opzet van het verslag is rommelig en het doel onduidelijk. Opmerkelijk is ook dat het niet is gedateerd en dat de naam van de verslaglegger ontbreekt. Waarom zijn deze vier verhalen samengebracht in een rapport? En waarom is Theunis de Vries in dit verslag opgenomen? Er is een ander rapport van hem bekend met datum 16 februari 1949, met grotendeels dezelfde inhoud.¹ Het is niet duidelijk of dit stuk van voor of na die datum is. Van de anderen is mij geen tweede verslag bekend. De titel in combinatie met de opzet kan wijzen een samenvatting of een hoofdstuk van een groter geheel. In dat geval ligt de datum waarschijnlijk na 16 febr. 1949.

De bijdragen van De Groot en Kuiper zijn beperkt. Die van De Groot lijkt zelfs onvolledig, zeker in vergelijking met het verhaal dat hij in 2002 schreef.² Het verslag H.O.N. begint en eindigt met hetgeen Theunis de Vries naar voren heeft gebracht. Bij het tweede deel van zijn bijdrage ontbreekt zijn naam. Anne Osinga is opvallend uitvoerig over de arrestatie en liquidatie van de mogelijk ten onrechte van verraad verdachte Arend Klee in 1945.

Het verslag is een belangrijke bron van *It Grutte Swijen*, verschenen in 2022. Uit het onderzoek voor dit werk bleek dat behalve genoemde Klee waarschijnlijk nog een van verraad verdachte jongeman in Koudum door het verzet is omgebracht. De zaak is in dat geval in de doofpot gestopt toen enkele dagen na de bevrijding duidelijk werd dat een dorpsgenoot het verraad had gepleegd. Het verslag lijkt net als officiële stukken uit die tijd, zoals processen verbaal van de politie, niet voor de waarheidsvinding te zijn gemaakt, maar wellicht ter bescherming van belangen van bepaalde verzetslieden.³

Hieronder volgt de veelal letterlijke tekst. Afkortingen en foutief geschreven namen zijn stilzwijgend opgelost of geannoteerd. Notities uit de kantlijn zijn opgenomen in de tekst en voor de leesbaarheid is waar nodig de interpunctie aangepast, zijn alinea's gevormd en zijn tussenkopjes aangebracht. Annotaties zijn in een voetnoot of tussen rechte haken geplaatst. In deze laatste versie in de inleiding aangepast en zijn nieuwe annotaties gemaakt.

Jan de Vries, Koudum, dec. 2019, laatst aangepast februari 2025.

¹ Johannes Hoekstra is voor dit rapport niet geïnterviewd. Van Hoekstra zijn rapporten bekend met datum: 10 nov. 1945 en 10 febr. 1949. Het eerste is een eigenhandig geschreven stuk. Hij overleed in 1954. Ook een bijdrage van Sierp Praamsma had in dit rapport niet misstaan.

² Auke de Groot, "Bezetting en verzet", Petra de Haan, red. *Staveren O Staveren: Een geschiedenis van Stavoren* (Stavoren: Commissie het Staverse boek, 2002), 185-195.

³ Ytsje Hettinga, Jan de Vries, *It Grutte Swijen: De moord op Piebe Hoekema en de gevolgen* (Warkum: De Ryp, 2022), 50-52.

Verslag van Hemelumer Oldephaert en Noordwolde.

Theunis de Vries

Osinga en De Vries van Koudum zijn hier het eerst begonnen op eigen houtje. Het eerste [gedrukte]⁴ nummer van Vrij Nederland is hier gedrukt bij Hofstra [fa. Johannes Hoekstra] en verzorgd door Wim Speelman die 19 februari 1945 op 26-jarige leeftijd in Amsterdam [Halfweg] is doodgeschoten. [Roel] Walda zat toen [1941] in Hindeloopen en had contact met Wim Speelman. De eerste nummers van Vrij Nederland hebben wij gehouden.⁵ [De contactpersoon] dat was Simon Aukema van Warns, die later bij de provinciale Vrij Nederland-groep kwam en later overgeschakeld is op Trouw. Het was toen 1942 en de onderduiking kwam hier sporadisch voor. Ik was het onderduikcontact van Aukema, die het *provinciaal* regelde en toen kwamen er ook al verschillende andere dingen zoals financiën en onderduiking. Later is dat allemaal beter geregeld toen wij overgingen van de Vrij Nederland-groep naar Trouw. De strijd tussen die 2 is in 1943 geweest en toen kwam het onderduiken meer in de mode.

Eén van de eerste jongens die ik ondergebracht heb was een jongen, die getekend had voor de Kriegsmarine. Hij kwam van Nederhorsttenberg. Door Ds. Touwen ben ik er gekomen en door Van der Zee uit Bolsward bij Wiersma in Joure gekomen [Sjoerd Wiersma uit Joure]. In de wasserij ben ik de vervanger van Wiersma geweest. Toen kwamen ook de Joden en toen kregen wij ook de bonkaarten. De Joden kregen wij voornamelijk uit Amsterdam, waar wij een aparte groep Joden hadden. Wim Glashouwer, Jan Zweed en Koen van Mekeren hadden contact met Hindeloopen door middel van een inspecteur van politie, een oud-Hindelooper die later de hele zaak beduvelde heeft, zoals gelden verduisterd en bonkaarten verzwendeld. We hadden de zaken toen verdeeld en de Hindeloopers waren reuze jongens, maar waren reuze voorzichtig.

Met de eerste Joden moesten wij de bonkaarten kopen en toen zagen ze mij aan voor een zwarthandelaar. We kochten ze eerst voor 25 gulden per stuk kopen maar toen sloegen ze op en moesten wij 60 gulden betalen. Ik vertelde die zaak aan Nico, het provinciaal contact van Trouw [Hans Hansma te Hogeveen]. Trouw, de groep ervan, verzorgde toen reeds al een groep Jodenkinderen en daarvan heb ik eerst 5 gekregen en later 20 en later toen kon ik zoveel bonkaarten krijgen als ik nodig was. Dit zal in 1943 geweest zijn, in de tijd van de Meistaking. Na de Meistaking is de zaak veel intenser geworden. We kregen het toen zo, dat ik voor de bonkaarten zorgde en dat de andere Heren voor de rest zorgden en later hebben wij nog gehad om de Jodenzaak af te werken.

Met medewerking van de secretarie [gemeentehuis] hadden wij stamkaarten voor de Joden gekregen, een 20 stuks, waarmee wij naar het distributiekantoor gingen en er de distributiebescheiden gewoon op kregen. In die tijd kregen wij zo langzamerhand meer actie en toen is Musselaar [Sibbele Muizelaar te Warns], het latere contactpunt erbij gekomen. Die zeide direct: "Hoe is het met de financiën". Ik zeide dat ik dat niet wist, want je was toen nog een beetje bang om je direct te uiten. Ik zeg: "we moeten eens praten en dan moeten

⁴ De allereerste uitgaven van Vrij Nederland waren handgeschreven en gestencild.

⁵ Mogelijk is hier bedoeld dat De Vries de eerste nummers niet heeft verspreid. Wiebe Munnikma schijnt het met hem aan de stok te hebben gehad over het verbranden van exemplaren van *Vrij Nederland*.

we die zaken een beetje meer systematisch aanpakken en de organisatie moet een beetje beter geregeld worden.”

Musselaar had contact met Sneek. Toen kreeg ik bericht van Trouw dat op het platteland, speciaal bij de boerderijen, een razzia zou gehouden worden op onderduikers. Ik was 's morgens om 4 uur, het was laat toen ik dat bericht kreeg, naar Warns gegaan en heb daar de mensen gewaarschuwd en heb daar Smits [wethouder Kees Smits?] uit zijn bed gebeld. Hij kwam met een benauwd gezicht en vertelde dat hij al een bericht had gekregen. Later hoorde ik dat Musselaar de oudste brieven in Sneek had en dat hij de meeste contacten had, met Jo Weerstra, kwam van IJlst.

Aukema was hier het hoofdcontact toen de zaak op springen stond. Ik ben toen in contact gekomen met [Benjamin] Steegenga uit Balk en die bracht mij in contact met [Uilke] Boonstra en Wiersma [Sjoerd Wiersma uit Joure] en die lui maakten mij nog banger voor de organisatie dan ik al was, want die hadden zulke drastische plannen. Boonstra zei dat wij de hele zaak radicaal moesten omzetten. Trouw mocht alleen maar de pers hebben. Wanneer ik de bonkaarten en het geld wilde hebben, dan moest ik dat maar zeggen en nog meer van die krachttermen vertelde hij. Mijn vrouw waarschuwde mij en zeide dat ik niet met die kerels moest beginnen. Steegenga kwam er ook bij en toen kreeg ik de opdracht een K.P. [knokploeg] te vormen die dan in samenwerking met andere groepen kon optreden, bijvoorbeeld wanneer er Joden gearresteerd waren enz.⁶ Toen het de tijd was van die arrestaties heb ik mij afzijdig gehouden.

Ik heb Simon [bedoeld is: Wiebe] Munniksmas gepolst.⁷ Wiersma [Haitze Wiersma,] was er familie van, en hij wilde wel als zijn vader er maar niets van wist.⁸ Boonstra en Wiersma zijn nog een paar keer geweest en die liepen met plannen rond die veel later zijn uitgekomen. Na die tijd is Karel [Jacobus] Boomsma [uit Wyckel] in Sneek gekomen en die is toen hier gekomen om die contacten een klein beetje bij elkaar te brengen. Wiebe [Munniksmas] kreeg zijn klanten van Koos [Haitze Wiersma], de leider van de K.P., dien Boskoper. Wij zijn toen bij elkaar gekomen en hebben met ons vieren de zaak gezamenlijk opgetrokken. Het contact is

⁶ Mare Faber-Sloots noemt de betrokkenheid van Gerard Haagen uit Drachten, schuilnaam Gerrit Hakman, bij de oprichting van de K.P. Koudum (*Verzetsorganisaties in Friesland* (2012) p. 26). Mogelijk is er sprake van verwarring met de schuilnaam Gerard van de eerste leider Gerben Oppewal. Onder de leden waren in ieder geval: Gerben Ijpma, Jaap Niemans, marinier te Den Haag, Jan [Tuchscherer (Voorburg)] en ene Gerrit Zeilstra (NIOD 251a nr. 190, Toon Mulder, *KP overzicht Friesland* (1947), p. 17). Oud-Koudumer Gerrit Hoekema, gevraagd naar zijn herinneringen uit de oorlog, vertelde dat Anne Osinga en Jabik de Boer lid van de knokploeg zijn geweest. Voor de laatste is geen enkele aanwijzing. Mogelijk wel voor diens collega manufacturier Jan K. Muizelaar, de op 9 februari bij een razzia is opgepakt met vier andere verzetsmensen.

⁷ Simon is een broer van Wiebe Munniksmas en was mogelijk ook actief bij de hulp aan onderduikers.

⁸ Haitze Wiersma (1911-1982), schuilnamen 'Koos' en 'Wietse', is een oomzegger van verzetsman Sjoerd Wiersma uit Joure en een zwager van Wiebe Munniksmas uit Koudum. *De uit Oosthem afkomstige schipperszoon Haitze Wiersma was als politiemans in Boskoop werkzaam en hielp daar veel onderduikers en Joden. Toen hij daar vastliep kwam hij bij de K.P. Westland, maar begin 1944 keerde hij terug naar Friesland. De leiding van het L.O. in Sneek verzocht hem de K.P. in de Zuidwesthoek te organiseren. Onder zijn bewaam leiding opereerden vanaf dat moment de ploegen uit Sneek, Scharnegoutum, Joure, Echtenerbrug, Bolsward en Koudum uitstekend* (Informatie over de Haitze Wiersmastrijtte te Sneek). Wiersma kwam in april 1944 terug naar Friesland door toedoen van zijn oom uit Joure. De ploeg in Koudum bestond al en is door Wiersma onder de centrale leiding vanuit Sneek gebracht (NIOD 251a nr. 190 / *KP Overzicht Friesland*, p. 6; K. Norel, 'KP-Friesland', in: Rogier van Aerde et al, *Het Grote Gebod, gedenkboek van het verzet in LO en LKP* (deel I, Kampen 1951) p. 440, beschikbaar op: <http://lo-lkp.nl>, laatst geraadpleegd 8 juli 2020). Zie ook de pagina over [Haitze Wiersma](#) in 'Het Album van Koudum'.

toen gekomen in Hemelumer Oldephaert en Noordwolde. Wij hebben toen een vergadering gehad met mensen van iedere plaats uit deze gemeente H.O.N. Toen hebben wij afgesproken, dat Musselaar, die genoeg tijd had, gemeentelijk contact zou worden. In die tijd was de centrale van Sneek er al met Karel Boomsma. Daar is de organisatie verder doorgezet. Wij hebben toen de zaken verdeeld.

De stamkaartverstrekking regelde ik toen in de gemeente, omdat ik de oudste contacten had. Het personeel van de secretarie was van goeden wille. De onderduikers werden verzorgd door Munniksma en Osinga. De organisatie van Trouw breidde zich ook uit en ik was het hoofdcontact in de Zuidwesthoek.

De zaken zijn toen doorgegaan tot Augustus 1944, toen ik moest onderduiken in verband met de 2e overval op het distributiekantoor [te Workum]. Ik ben toen met mijn gehele gezin ondergedoken tot de bevrijding toe.

[Tot zover Teun de Vries.]

Auke de Groot

Auke de Groot is begonnen in de tijd van de krijgsgevangenen in 1943. Ik hielp toen De Boer met de verspreiding van Trouw, maar met de Meistaking [1943] zijn we eigenlijk pas goed begonnen. De eerste onderduikers die wij kregen waren lui die zich moesten melden voor krijgsgevangenschap. Meester De Boer heeft toen gesproken over de bonnen en de centen. Toen kregen wij eerst contact door Jo Weerstra die met Musselaar kwam. Jo Weerstra werkte vanuit Sneek van wie wij ook bonkaarten kregen op het laatst. Die kwam geregeld in Staveren, elke bonperiode. Wat wij toen nodig hadden, was weinig. Toen kregen wij Leo ten Brink en die wilde hetzelfde als Boonstra en Wiersma.

Op een keer had Sietse Gorter een anoniem schrijven gekregen dat hij in Staveren moest komen. Hij vertrouwde het niet erg. Het bleek dat dit schrijven van iemand was gekomen die met Lammers [SD-man Frans Lammers] in verbinding stond. Wij hebben hem gevangengenomen en verhoord. Hij bleek een zwakkeling te zijn. Hij kende Gorter zeide hij en wilde hem waarschuwen dat hij bekend was bij de S.D. [Sicherheidsdienst] als illegale werker. Wietse fouilleerde hem en hij bleek een tekening in zijn zak te hebben van het huis van de burgemeester van Hindeloopen en van Sietse zijn huis. Hans Deinum en Bonnema zijn toen ondergedoken. Hij waarschuwde Sietse ook nog omdat hij kans had dat hij opgehaald zou worden. Dat was op dezelfde dag toen de overval op Workum gebeurde, [dat] was in de zomer van 1944. De eerste was 4 weken eerder dan de tweede die in begin juli was.

Later hebben wij nog een geval met een S.S.-man gehad die wij zijn wapen hebben afgenomen. Willem Homans nam het wapen af dat Osinga gekregen heeft. Nog later werd de stationschef met een boer opgepikt. Die mensen hebben wij bevrijd.⁹

Anne Osinga

De heer Osinga van Koudum. Ik ben eigenlijk op mijn eigen houtje begonnen en dat kwam zo: mijn zwager had een oproeping gekregen om zich te melden in krijgsgevangenschap in 1942 voor de Kerstdagen. Mijn zwager ging niet en dook onder. Toen moesten er meer jongens naar Duitsland en ze vroegen of mijn zwager ook gegaan was. Ik heb toen gezegd van niet en dat zij ook niet naar Duitsland moesten gaan. Die jongens moesten toen ook

⁹ Zie voor een meer uitgebreid relaas: Auke de Groot, "Bezetting en verzet", 192-193.

onderduiken en ik heb ze daarbij geholpen. Ik behield de stamkaarten en stuurde hen de bonkaarten toe. Later was er een tijd dat dit niet meer mogelijk was en toen kreeg ik de bonkaarten van Anne van Tjalke de Boer van Hindeloopen. Maar al gauw kregen wij de bonkaarten weer op de inlegvellen van de distributie. Dit ging via Sipke Deinum, Jaap Krooijnga [hoofd distributiekantoor Workum] en de distributie van Workum. Toen de jongens de bonkaarten niet meer konden krijgen kwam [Otte] Veninga die er alles om heeft afgereisd en toen was het klaar. Toen het klaar was zeide zijn vrouw: “dat is een keer, maar nooit weer.” Hij kreeg de distributiekaarten van Wymbritseradeel.

De 2e keer kwam Nico bij mij en zeide: “hoe moet het straks?”. Hij belde een distributiekantoor in Utrecht op en wij konden er 40 inlegvellen heen sturen. Ik stuurde ze op en de hele zaak kwam daar niet aan, dat was bij die distributie niet in orde en toen zijn we weer in Sneek terecht gekomen bij Gerben Meijer en ik dacht, dat is een boffer, want wij konden geen kaarten krijgen omdat die boel weg was en de meesten liepen hier de boel plat. Wieben en Krooijnga hebben er toen voor gezorgd.

Door de onderduikers ben ik het eerst in contact gekomen met Ds. [Arie Jan] Van Dijk in Koudum die jongens uit Holland haalde en ze hier en daar plaatste. Hij reisde stad en land af. Hij had hier een jongen die erg onvoorzichtig was en altijd op pad was, dat was Bert [Gerrit] van der Ploeg, die gedoken was bij Gosse Wieringa [Wielinga]. Op een dinsdagmorgen staat er een vrouw bij mij in de winkel die zegt: “De S.D. is naar Gosse toe om hem op te halen”. Ik ben vlug de winkel uitgegaan en ben eens bij dien boer gaan kijken wat of er gebeurde. Ik heb eerst den dominee gewaarschuwd en toen ging ik naar die boer. Ik heb even met de vrouw staan praten, maar die jongen was al weg. De Duitsers waren wel bij hem en ik heb even met dien boer staan praten. Hij wist wel waar dien jongen was en de Duitsers hadden hem al gedreigd hem mee te nemen, zeide hij, maar ik heb hem gezegd dat dat wel zo’n vaart niet zou lopen en dat hij de kop er maar voor moest houden.

Ik moest mijn persoonsbewijs laten zien en toen moest ik verdwijnen. Ik was nog niet op de weg of dien boer moest met de moffen in huis. Hij moest beloven dat hij dien jongen aan de politie zou afdragen en dat deed hij. De Duitsers gaan weg en dien onderduiker zegt tegen die boer: “je levert mij aan de politie uit want dan ben je overal van af” en hij sprak meteen met zijn kameraden die hem uit het politiebureau zou halen. Die boer levert dien jongen uit en toen zeide dien jongen tegen de burgemeester: “moet ik direct al in het hok?” Als hij beloofde dat hij ’s avonds terug zou komen mocht hij wel zo lang vrij. Hij kwam ’s avonds terug met een breekijzer en een beitel in zijn zak en nachts begon het feest. [Johannes] Hornstra begon aan de buitenkant en hij hielp aan de binnenkant en zo kwam hij eruit. Dat was feitelijk het eerste feest in Koudum voor ons.

Die jongen zwierf hier in de omgeving rond en kwam eerst bij Jacob de Boer waar hij niet blijven kon. Hij is toen vertrokken naar de Wieringermeer. Diezelfde dag dat dat gebeurde zou Ds. Van Dijk twee onderduikers krijgen, één uit Wageningen en één uit Baarn. Ik zeg tegen de dominee: “wanneer die jongens komen dan moet u ze maar naar mij sturen” en zo ben ik met de eerste vreemde onderduikers begonnen. Dat ging zo door met de onderduikers en de bonkaarten en ik werkte op eigen houtje door. Ik had een vriend in Holland zitten, die mij een paar onderduikers stuurde. Ds. Van Dijk kreeg van verschillende dominees de onderduikers, dat was toen nog niet georganiseerd. Op een keer komt Ds. Van Dijk bij mij en zeide tegen me dat er 2 Heren bij hem waren die alle illegale werkers bij elkaar wilden brengen. Dit was in het najaar van 1943. Het waren Karel [Jacobus Boomsma] en Leo

[ten Brink]. De een hier wist van de ander niets af. Er werd over gesproken dat er hier 8 mensen illegaal werkten en men vroeg aan mij wie dat waren, maar ik wist het niet.

Doordat ik die jongens van Ds. Van Dijk had aangenomen, wist hij iets van mij af. De zaken zijn toen bij elkaar gebracht en kwam de landelijke beweging tot stand. Karel en Leo zijn toen nog bij Teunis de Vries geweest. Wij hebben toen als rayonhoofd gekregen Klaas [Gerben Ijpma, schuilnaam Klaas de Boer] en onder leiding van Gerben Oppewal [schuilnaam Gerard], de marechaussee van Franeker, een K.P. gevormd hier in Koudum. Hij werd commandant van de K.P., groot 6 man. Wij hebben ook meegewerkt aan de tweede kraak van Workum, met behulp van Sneek. De baas van de 2e kraak was Wietse [Haitze Wiersma]. In mei kregen wij meester [Winus] Steenhuisen die allerlei koeriersdiensten heeft verricht. Hij kwam hier vreemd, maar wist gauw de weg en was overal mee behulpzaam. Na augustus 1944 is hier niet veel meer beleefd. Wij hebben ook nog een paar vliegeniers gehad.

We hebben nog gewerkt met het verkassen van de K.P.-auto. Toen wij hier de overval van de S.D. hebben gehad [16 aug. 1944], hebben wij geprobeerd een nieuwe K.P. op te richten met als commandant Auke, een marechaussee-politieman. Hij werd achterna gezeten, vluchtte, en daarna hebben wij nooit meer iets van hem gehoord. Na die tijd hebben we de zaak weer op gang gebracht en allerlei mogelijk illegale werkzaamheden opgeknapt.

In het laatst van 1944 ontdekten wij hier een jongen die op zijn eigen houtje was ondergedoken. Hij had hier een meisje en nam intrek bij haar ouders. Het was toen zo dat wij rechtstreeks niemand meer aannamen, wij kregen alles van de Centrale. Wij wantrouwden dien jongen. Hij was ondergedoken bij mensen die vurig anti-Duits waren en ik sprak er eens met dien man over. Die man vertelde dat hij wel goed was en dat namen wij dan ook maar aan, maar vertrouwden hem toch niet. Tot op een avond toen ik bij een paar spoorwegmensen was geweest, werd ik aangehouden door een bakkersknecht [Gerrit Hoekema], die vertelde dat dien jongen mijn naam had genoemd als illegale werker en had het gezegd tegen een Van der Veen, die Duits aanvoelde. Ik maakte mij eraf en toen ik thuiskwam, dacht ik er even over na en ging naar den bakker [Theunis Muizelaar] waar hij [Gerrit] werkte. Die bakker had het ook al van hem gehoord. Hij had mij willen waarschuwen, maar er was nog niets van gekomen. Hij wantrouwde die jongen ook.

Ik zat praktisch alleen omdat Munniksmas en De Vries weg waren. Bij Auke de Groot [Staveren] hadden de moffen het huis ook al leeggehaald. Die jongen had lakens beloofd en toen vroegen de mensen aan hem hoe hij eraan kwam. Hij zeide dat hij een vriend had tussen Hemelum en Bakhuizen en dat die weleens pakjes kreeg. Sjerp Praamsma [schuilnaam Dick] is naar Hemelum gegaan en naar Bakhuizen maar nergens woonde een vriend De Vries van hem. Wij zeiden toen dat die lakens afkomstig waren uit het huis van Auke de Groot.¹⁰ Ook was hij eens gekomen met steenkool die hij ook van de moffen had gekregen.

Wij dachten toen: hij zit geregeld bij die moffen. Er werden toen ook 2 onderduikers opgepakt en zo'n klein broertje [Sjouke Reinstra] van één van die jongens [Jurjen Reinstra] die gepakt waren, gaat naar de S.D. te Staveren en ziet daar dien knul, Arend Klee, bij de moffen in Staveren zitten. Hij had een tekening met rode strepen en stippen en hij vertelde

¹⁰ Auke de Groot woonde destijds tegenover 'De Vrouwe van Stavoren', waar de SD zijn intrek had genomen. Hij wist op 29 januari 1945 te ontsnappen na te zijn gearresteerd (Auke de Groot, "Bezetting en verzet", 192 - 193).

aan dien kleine jongen dat hij daar was om zijn broer vrij te maken. Die jongen kwam hier in Koudum en vertelde dat. Die zelfde nacht zijn er 4 onderduikers opgehaald, waarvan ik drie jongens verzorgde.¹¹ Ik ben naar die mensen, waar ze ondergedoken waren, geweest en vroeg hun wie er bij hun geweest waren. Het bleek toen dat hij daar bij allemaal geweest was om melk te halen. Toen viel weer de verdenking op hem.

We zeiden: “we zullen hem ophalen” maar we misten onze K.P. We gingen naar de districtscommandant [van de NBS, Simon de Jong]¹² en die zeide: “het is natuurlijk weer hetzelfde oude liedje: die en die wantrouwen jullie en dan later blijkt er niets van aan te zijn.” Ik heb toen tegen hem gezegd, dat als zij mij mochten pakken, dat ik er niet voor in stond, dat ik zijn naam niet zou noemen. Hij zeide toen dat wij hem maar moesten zien te pakken. Wij kregen het voor elkaar dat wij het direct mochten doen. De sabotagegroep van Hemelum kwam hier om hem te pakken, maar het ging mis, die jongen smeerde hem. De hele volgende week hebben wij hem in de gaten gehouden en toen is hij één keer in Staveren geweest. Hij heeft toen gezegd tegen dien jongen van Hoekema [Gerrit Hoekema], dat Osinga een illegale werker was. Die jongen vroeg wat of hij daarmee wilde zeggen. Wij gingen weer naar Simon de Jong in Balk, de districtscommandant, en zeiden hem dat die jongens van Langweer hem maar moesten pakken.

Toen is Theo [schuilnaam van Winus Steenhuisen] op een vrijdagavond naar Langweer gefietst en kreeg een adres waar hij moest zijn. Zaterdag kwam hij met 4 kerels terug, drijfnat, het had van Langweer af tot Koudum toe geregend. Die lui hebben bij ons gezeten. We hebben plannen gemaakt omdat zij hier niet bekend waren, want als hij weg moest, dan moest hij er stil uit. We hebben heel Koudum uitgetekend en een van die jongens ging erop uit en zeide dan dat hij daar en daar geweest was.

De klok had nog geen 6 geslagen, of zij werden wild en vlogen op hun prooi af. Zij gingen heel kalm op de deur af en vroegen of Arend Klee hier ook was. Ik stond er niet ver vanaf en zag dat ze heel netjes waren. Hij kwam bij de deur en zeide: “hier ben ik”. Ze zeiden: “daar staan 2 vrienden uit Steenwijk te wachten”. Hij wilde dadelijk mee. Hij had hoogstwaarschijnlijk een vuurwapen. Hij trekt zijn jas aan en gaat mee. Zij zijn op de eerste hoek en zeiden, wat is het hier een rare plaats, is er nog een hoek, ja, dat was er. Zij gaan bij Koudum over het kruispunt. Eén van die jongens uit de kapperszaak [Jan Hoekema] ziet hem lopen en zegt, “hè, dat is eigenaardig, hij tussen 2 mannen in en 2 man erachter, dat klopt niet.” Zij hadden 2 ijzeren staven bij zich. Zij zouden hem bij Galamadammen in het water laten vallen. Die jongen dacht dat het landwachters waren en waarschuwde hem. Toen zegt één van die jongens: “donder op”. Toen nam Arend Klee een sprong, maar één van die vier mannen sprong er achter aan. Hij kon schieten, maar liet hem gaan. Het was ’s avonds 7-8 uur en het was druk en hij raakte hem kwijt en ze kwamen weer bij mij, maar ze zouden terugkomen. Ze zouden hem dan wel halen en ik moest uitzoeken waar hij zat.

Zondagsmorgens na de koffie loop ik de straat op en zie twee jongens die ondergedoken waren op de hoek [kruispunt Hoofdstraat – Hoogstraat], die mij aankeken [als] of ze dachten

¹¹ De bedoelde onderduikers zijn mogelijk gearresteerd op 25 en 26 januari 1945 (Ytsje Hettinga en Jan de Vries, *It Grutte Swijen*, 27). Uit andere gegevens mag blijken dat het tien dagen later was (Jan de Vries, “Koudumers in strafkamp Wilhelmshaven, 1945”, *Bulte Nijs: Dorpskrant van Koudum* nr. 208 (Mei 2020): 12).

¹² Simon de Jong, afkomstig uit Balk zat toen ondergedoken in Koudum bij zijn zwager, de manufacturier Jacob (Jabik) de Boer (Ytsje Hettinga en Jan de Vries, *It Grutte Swijen*, 33). Zijn kantoor was een leegstaande woning achter de winkel van zijn zwager en schoonzuster.

dat ik er meer van wist. Ik dacht, jullie zijn mijn jongens en ik ging vragen wat er met Arend geweest was. Hij zeide dat er landwachters geweest waren. Arend was bij zijn oom [Ulfert Hoekema, broer van zijn gastheer Uilke Hoekema] gekomen en was over de naaimachine gestruikeld en had gezegd dat ze hem dood wilden schieten. Eén van die jongens had zijn fiets laten vallen en toen werd er gevraagd of dat nu een groot machinegeweer was, aan die fiets, want het hele stuur was verbogen. Dat kwam door die ijzeren staven. Zondagsmiddags wist ik dat hij bij zijn oom was en daar was hij nog.

Die jongens moesten zo gauw mogelijk Koudum uit want ik wilde de aandacht niet op mij gevestigd hebben. Ik heb het zover gekregen dat Arend Klee de deur niet uit mocht en zijn vader [gastheer] moest een duikplaats zoeken die ik hem zou verstrekken. Maandags 9 uur kwam die man weer bij me en ik zeg: “daar zit hij”. De tekening kwam weer op tafel en al gauw hadden ze het door en ze zeiden: “we halen hem direct op. Ik zeide dat dat niet direct ging. Hij zeide: “we blijven niet de gehele dag zitten voor dien kerel”. Hans [mogelijk Hans Deinum (1920-2003) van Workum] zeide: „ik heb met diezelfde kerel op het vliegveld [van Hasselt] gewerkt en toen verraadde hij de arbeiders bij de moffen. Ik zeide tegen de jongens dat zij eerst naar dien zelfden man moesten gaan waar ze eerst geweest waren en daar moesten ze zeggen dat zij hem al lang zochten en dat het een slechte kerel was.

Zij gingen naar hem toe en zeiden: “ben je een goede vaderlander of niet?” “Ja”, zeide hij. Harry [mogelijk Gerard Reeskamp (*De Drogist*)] zeide: “weet je wel wie je in huis hebt gehad? De grootste verrader uit Friesland”. Hij vroeg of dit waar was. Toen vertelde hij dat hij bij zijn broer was. Hij zei dat ze erg voorzichtig moesten zijn, want zijn broer was ook erg voorzichtig. Hij vroeg waar hij precies woonde. Ik heb ze gevolgd toen ze er heen gingen. Ze hadden tegen dien broer gezegd dat die jongen de deur niet uit mocht. Ze kwamen bij hem en Arend Klee brulde dat hij geen verrader was. In 5 minuten hadden ze hem de deur uit en toen gingen ze met hem naar de Galamadammen waar hij een kogel in zijn nek kreeg. Toen bonden ze de zware ijzeren staven om zijn lichaam en toen het water in.

De moffen vertelden drie dagen later dat zij hier hun beste vriend verloren hadden. Dus wisten de Duitsers dat hij dood was, maar ze wisten niet waar hij zich bevond. Ze hebben toen gezegd dat ze naar Koudum moesten om tegen de ondergrondse te vechten.

Hier was nog een verrader. Zaterdags was het gebeurd en dinsdags kwam ik hem tegen en hij werd lijkwit. Hij dacht toen zeker dat hij ook bijna aan de beurt was. Het is overgaan, maar wanneer de Duitsers bij een boer kwamen, wisten ze precies wie ze moesten hebben en hoe ze eruit zagen. Die 2e was ook een verrader, dat speelde zich af in de laatste helft van februari 1945. Op 9 februari 1945 doken wij onder door die liquidatie. Ze konden niet eerder komen, want ze zochten [Piebe] Bosma in Hemelum, dat was meer een wapentransport, anders waren ze eerst in Koudum geweest. Toen Arend Klee opgeruimd werd, sliepen we niet meer thuis.

Op de nacht van 9 op 10 februari 1945 zijn ze bij ons geweest en vonden het huis leeg. Ze zijn toen naar een collega [Jan K. Muizelaar] van mij gegaan. Ze forceerden bij mij de deur en hebben alles nagezocht. Ze hebben de vloeren opengebroken en ze gingen toen weg. Toen was het half negen voor wij weggingen. Verschillende dingen hebben wij dien avond laten staan. Die jongen, die bij mij in huis zat en ook illegaal werkte [Winus Steenhuizen], wilde blijven. Ik heb toen gezegd: “als je zelfmoord wilt plegen dan blijf je hier.” Als represaille zijn

er toen 5 mensen opgehaald,¹³ ook wel mensen waar Arend Klee geweest is. Die mensen zijn twee dagen later door de Sneker K.P. uit het politiebureau uit Sneek gehaald. Toen ben ik ondergedoken. Ik ben nog een maand hier geweest om de lopende zaken af te werken. Ik kon weinig mensen vinden om in te schakelen. Van de Centrale hadden ze gezegd: als het kan, dan geen nieuwe.

Ik heb een maand bij een zwager van mij in Koudum gezeten. Daar deden ze een inval waar ze een foto van me vonden. Zij wisten toen hoe ik eruitzag, maar ze hebben mij nooit persoonlijk gezien.

H. Kuipers

Kuipers van Oudega is begonnen in de staking van 1943. Hofstra zat voor Oudega en Nijega en had contact met De Vries en met Osinga. Het werd Hofstra te druk en hij kwam bij mij om hulp te hebben voor Oudega. Klaas [Gerben IJpma] is nog een keer bij mij geweest voor L.O.-werk. Later was het altijd Dick [rayonhoofd Sjerp Praamsma] waarvan ik bonkaarten en onderduikers kreeg. Het ging allemaal via het rayonhoofd.

Toen de stationschef van Staveren gepakt was en weer gevlucht was, kwam op zondagavond het rayonhoofd bij mij.¹⁴ Ik moest 8 plaatsen zoeken voor onderduikers. Ik ging door de sneeuw en het kwam klaar. 's Avonds kwam politie Veenstra en zeide: "Prinses Irene", dat was het wachtwoord. Wij schrokken geweldig toen hij dat met zijn zware stem brulde. Later hebben wij een razzia gehad. Wij hadden een afwerpterrein, [maar er zijn] nooit geen wapens neergekomen. Ik was terreincommandant. De gewestelijk kapitein was kapitein Wierda, zijn adjudant Pander. Hij was de gewestelijk operatieleider [en] had een standplaats gehad in Grouw, maar was weer teruggegaan naar zijn standplaats Tjerkwerd. Hij stond met al zijn papieren bij de tafel toen de moffen kwamen. Op die papieren stonden alle afwerpterreinen. Kuipers stond er ook op en toen kwamen ze ook bij Kuipers.

Toen dien nacht de wapens zouden komen, stonden de Duitsers ook bij het terrein, want ze hadden nog hoop dat die wapens zouden komen. Maar de zaak was al doorgegeven naar Engeland. Zij zagen licht bij dien boer, vonden een bed beslapen en sloegen dien boer een gat in zijn hoofd. De beide jongens Hielke en Auke werden naar Duitsland gebracht en zijn gelukkig weer teruggekomen. Zij vonden een verzetsauto en een radiotoestel. De wagen vonden zij onder het stro. Die boer wilde niet mee en daarom sloegen zij hem zo. De volgende dag kwamen zij weer. Ze hadden hem zo geslagen dat hij niet meer lopen kon. Die moffen kwamen ook op het afwerpterrein waar een zolderschuit lag en die stond ook bij hen op het papier. Jan Wind heeft het gezien. Die had er nooit veel mee te maken, maar het terrein was achter zijn boerderij en hij had de lampen verborgen. Hij heeft toen wat met de moffen geschermd.

Opnieuw Theunis de Vries (waarschijnlijk)¹⁵

Hier was een distributiekantoor te Workum, een filiaal in Koudum, Staveren en Hindeloopen. Het is hier distributiekring Workum. Het bijkantoor te Staveren was goed. De leider was vooral goed. Wanneer wij nummertjes inleverden dan kregen wij bonkaarten. In Koudum

¹³ Het zijn: gemeentesecretaris Pieter de Jager, manufacturier Jan K. Muizelaar, hoofd van het distributiekantoor Hinne de Jong, gereformeerd predikant ds. Arie Jan van Dijk en eerste ambtenaar Lolke Dokkum.

¹⁴ 27 januari 1945 (Auke de Groot, "Bezetting en verzet", 192).

¹⁵ De tekst gaat niet meer over de Wouddorpen en een potloodlijn in de marge wijst mogelijk op de overgang naar een andere informant.

was niet zo, maar toen IJze [Eisje] Speerstra kwam, kregen we ze van dat meisje, maar dit ging buiten den leider om.¹⁶ Het gemeentehuis in Koudum was uitstekend en de zaak is er uitstekend vervalst. Burgemeester Reitsma stond op een afstand en zeide: “jullie doen het maar, doch ik weet van niks”. Harm Visser was 3e ambtenaar van de gemeentesecretarie in Koudum. In Staveren was het later best, maar het ging buiten den burgemeester om. De samenwerking tussen het distributiekantoor en de afdeling bevolking hebben de 1% opgeleverd. In Koudum hebben ze er meer uitgehaald, omdat ze in Workum niet medewerkten.

Het arbeidsbureau zat in Balk. Die kerels kwamen hier zelf. Dat was De Weerd die zeer slecht was. De politie-instanties waren best. In H.O.N. was de chef Van Dijk goed. De gemeentepolitie was eerst goed, maar toen de reorganisatie kwam kregen we Van Oosterum en die was zeer slecht. Hij was ook bang. Van Oosterum was een zwarthandelaar, hij was een kerel van niets.¹⁷ Er kwam eens een piloot neer in Molkwerum en die lui belden de politie op. Zij kwamen met Van Oosterum en ze namen hem bij de armen en brachten hem op.¹⁸ De politieman Lijcklema heeft hier altijd gewaarschuwd wanneer er onderduikers of Joden gehaald zouden worden, net als de chef Van Dijk.

Met de N.S.-staking hebben wij geen drukte mee gehad. De P.T.T. was hier ook goed en hielpen ons met berichten doorgeven wanneer er iets bijzonders was. De kantoorhouder in Koudum gaf direct alles door en op verzoek heeft hij ook brieven onderschept. De kantoorhouder in Staveren was erg bang en zijn vrouw was kletserig en de dochter ging met de moffen mee. De jongens die ook dienstdeden, waren wel goed. De plaatselijk bureauhouder hier in Koudum was ontzettend slecht. Wij zijn eens bij hem geweest, want we hadden een stapel gele Ausweizen nodig. Theo [Winus Steenhuizen] ging naar hem toe en vroeg of hij ze wilde stempelen, maar dat wilde hij niet doen. Theo zeide toen dat hij hem het stempel dan maar moest geven, maar toen werd hij woest. Theo heeft het toen toch gedaan in het schafttijd. Op een avond zijn de Duitsers in Staveren gekomen en hebben de gehele boel afgezet en huis voor huis nagezocht. Ze zochten hoofdzakelijk wapens en radio's. Ze hebben geen resultaat gehad. Niet één onderduiker werd gepakt.

In november 1944 hebben ze in H.O.N. om het andere huis huiszoeking gedaan en hebben toen 1 man meegenomen. In augustus 1944, toen ze die jongens hadden, hebben ze 2 mensen doodgeschoten. Ze zijn toen bij De Vries door het raam gestapt. Toen zijn ze hier om 6 uur 's morgens gekomen met een wagen waar Klaas ook in zat. Het was toen 16 augustus 1944 en toen heeft Klaas moeten zeggen waar de commandant van de K.P. hier woonde en heeft toen het huis aangewezen. Hij heeft gedacht: Gerard [Gerben Oppewal] is toch weg, maar zijn kostbaas [Tjalke van der Wal] was niet weg. Gerard had het al tegen hem gezegd, maar hij zeide dat hij nergens vanaf wist, hij had niets gedaan en bleef.

Toen ze daar kwamen moest de vrouw weer in bed, maar hij moest mee. Een paar honderd meter verder van zijn huis hebben ze hem doodgeschoten. Ze gingen weer weg, maar om half 8 kwamen ze met een luxe wagen voorop en erachter nog 3 andere wagens en zijn toen naar het huis van De Vries gegaan en het huis van de zuster [Trijntje Scheringa] en het huis

¹⁶ Het betreft [Eisje Speerstra \(1916-2010\)](#).

¹⁷ Rijksveldwachter brigadier-majoor W. van Oostrum, in 1941 overgeplaatst van Holwerd naar Staveren (*Leeuwarder Nieuwsblad* 29 april 1941, gevonden met Delpher.nl).

¹⁸ Mogelijk betreft het de piloot Kingsley Brown van de in 1942 te Koudum neergestorte Hampden AE 248. historisch.koudum.nl/index.php/koudum-in-de-tweede-wereldoorlog/hampden-crash-1942-pagina

van Klaas [Gerben Ijpma] en van Munniksmas zijn vader en hemzelf. Klaas hebben ze in zijn kosthuis doodgeschoten, in zijn eigen kamer. Bij Hoekstra, de drukker, hebben ze nog naar de K.P. gezocht. Klaas heeft alleen maar dingen gezegd waarvan hij zeker wist dat ze weg waren. De bonkaarten van die kraak van Workum hebben ze ook gevonden, waarvan zij de koerierster hebben gepakt in Utrecht.

Theunis de Vries¹⁹

Wij zijn toen in Woudsend ondergedoken en 's morgens om vijf uur zou mijn zwager te melken en vroeg aan de knechts of het wel vertrouwd was, want het waren allemaal Duitsers op de weg. Mijn schoonzuster ging op de weg en de melkrijder vroeg toen aan haar of Theunis de Vries daar ook was, want de Duitsers hadden hem er naar gevraagd. Aan politie Attema hadden ze het ook al gevraagd. De politie van De Lemmer stonden op de hoek toen de Duitsers kwamen en werden weggestuurd. Mijn vrouw heeft de auto's en de motoren 's morgens om vijf uur al gehoord en mijn schoonzuster zei al dat ik weg moest. Ze hadden Klaas voorin gezien, geboeid en wel. Toen kwamen wij van bed af. Ze zijn toen ook bij de politie geweest en hebben toen gezegd dat ze een lijk konden opruimen, dat was de kostbaas [Tjalke van der Wal] van Gerben Oppewal. Ik smeerde hem toen nadat ze mij gewaarschuwd hadden. Toen die auto weg was, ging ik weer naar huis. Mijn vrouw had een ander adres. Het was goed 8 uur toen wij die overvalwagens met die moffen, die het geweer in de aanslag hadden, zagen aankomen. Ze gingen toen naar Koudum en zetten daar de zaak overhoop. Binnen een seconde hadden ze de zaak omsingeld.

Op Paaszondag 1944 is er een vliegtuig naar beneden gekomen dat wij weggehaald hebben en op de plaats gebracht waar ze moesten zijn. Later zijn er 2 Amerikanen gebleven die wij onder onze hoede hebben genomen. Johnny hebben wij gehad van 1 augustus 1944 tot aan de bevrijding.

Na de oorlog hebben wij nog een bewijs van verraad gekregen van een jongen die altijd zijn Ausweis liet verlengen, waarvoor hij mensen verraden heeft.²⁰ [Piebe] Bosma en [Sijbren] Sijtsma, illegale werkers uit Hemelum, zijn gearresteerd geweest. Sijtsma was een serieuze man. Met Weersma was het een rommel, zijn financiën waren geheel in de war. Wij van H.O.N. hebben de vuile was van Bakhuizen opgeruimd. Toen wij onderdoken is Sijtsma gepakt in Echten en toen is hij een dag voor de bevrijding uit Crackstate gehaald en is toen doodgeschoten. Gerben Ijpma en [Sijbren] Sijtsma zijn de gesneuvelde illegale werkers van Hemelum [waarschijnlijk bedoeld H.O.N.]. Wij hebben hier gehad Theo [Winus] Steenhuizen van Bergum, was een koerier die veel voor ons gewerkt heeft en Annie [Hiemstra], ook een koerierster. Theo deed het in het rayon en Annie ging van Staveren iedere morgen naar Sneek met de post. Ze heeft altijd goed gewerkt en nooit geen malheur gehad.²¹ Met de Meistaking van 1943 staakte alles spontaan. Hier zijn toen geen Duitsers geweest. In de hongerwinter hebben wij geregeld met de visauto en met schepen tochten gemaakt naar Amsterdam. Het kwam bij een adres van de illegaliteit, daar zorgde Wim Homans voor.

¹⁹ Na de razzia van 16 aug. 1944 te Koudum doken Theunis de Vries en zijn vrouw onder in Woudsend. Theunis was betrokken bij de redding van de piloot die op paaszondag 1944 in de Haanmeer neer kwam (alineä twee).

²⁰ Het betreft Douwe Pieter Muizelaar. Na de oorlog is hij veroordeeld voor verraad. Uit de processtukken blijkt dat de SD-commandant te Staveren hem zou hebben gedwongen en dat zijn vader Jacob Muizelaar, die eveneens is veroordeeld, druk op hem zou hebben uitgeoefend (Ytsje Hettinga en Jan de Vries, *It Grutte Swijen*, 27).

²¹ Annie Hiemstra was koerierster en de verloofde later echtgenote van Sjerp Praamsma, die Gerben Ijpma opvolgde

De Vries heeft het weleens gehad dat er vijf verschillende contactpunten kwamen die van elkaar niets mochten weten. Zijn vrouw wist daardoor niet waar zij ze bergen moest. Eén keer ben ik in gevaar geweest. Dat was op een nacht toen ik de Amerikanen door het land bracht en toen ik met ze over de vaart zou. Het was een heel smal rank bootje en zeide tegen hen: ik zal jullie één voor één overbrengen. Ze verstonden niet veel Fries, maar ze dachten dat ze tegelijk er allemaal in moesten. Ik zat er al in en toen sprongen ze er alle twee tegelijk in. Ik dacht: "daar gaan we". Ze wisten niet wat water was, maar ze voelden wel dat ze niet veel konden uithalen. Ze bleven heel stil zitten en ik roeide ze heel voorzichtig over. De boot was nog niet aan de overkant en de voorste sprong er al uit, aan de kant in het water. Een wonder dat die boot niet kantelde. Een keer zaten ze op een duikadres met van voren en van achteren water. Zij konden dat niet volhouden, want ze konden niet tegen het water.